

УДК 95.321

Н. М. Грущинська,
к. е. н., доцент. Інститут міжнародних відносин,
Національний авіаційний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ З УРАХУВАННЯМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УКЛАДІВ

У статті розкриваються теоретико-методологічні основи сучасного економічного розвитку з урахуванням переходу до нових технологічних укладів, головні аспекти розвитку національної економіки під впливом постіндустріальної епохи.

In the article open up teoretiko-methodological bases of modern economic development taking into account passing to the new technological modes, main aspects of development of national economy under act of new industrial epoch.

Ключові слова: технологічний уклад, постіндустріалізація, глобалізація, економічний розвиток, національна економіка, теорії постіндустріалізму, цивілізація, інформація, інноваційний розвиток.

ВСТУП

Технологічний розвиток економіки передбачає розвиток економіки шляхом прогресивних зрушень, залучення інвестицій, послідовного зростання науково-технологічного сектора, економіки знань. Відставання розробки теорії технологічних укладів, невикористання її в процесі державного прогнозування та управління призводять до викривлень у розвитку країни. Формування постіндустріального суспільства передбачає під собою нову історичну фазу розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Рисами, що відрізняють інформаційне товариство, є: збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства; збільшення долі інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

У сучасному суспільстві інформація стає найбільш важливою цінністю, а індустрія отримання, обробки і трансляції інформації — провідною галуззю діяльності, куди з кожним роком вкладають все більш значні капітали. Як вважають провідні вчені, інформація стає важливим стратегічним ресурсом, відсутність якого призводить до суттєвих втрат в економіці.

Інформатизація суспільства виступає одним з вирішальних чинників модернізації економіки на ринкових засадах і запорукою інтеграції України в світове співтовариство. Питання постіндустріалізації та особливостей технологічного розвитку економік розглядаються в роботі.

Методологічну і теоретичну основу роботи склали роботи провідних вітчизняних і закордонних вчених і фахівців у сфері процесів глобалізації, постіндустріального розвитку, конкурентоспроможності національної економіки, міжнародних інноваційних процесів, аналіз технологічних укладів, що здійснено в наукових працях українських та російських учених, таких як Філіпенко А.С., Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М., Лук'яненко Д.Г., Бревдо Т.В., Волков Г.Ю., Миронова О.А. При вирішенні поставлених задач у роботі були використані історико-порівняльні та логіко-діалектичний метод для розкриття методологічних та теоретичних засад процесів глобалізації; загальнонаукові методи аналізу та синтезу (для досліджень теоретико-методологічної основи сучасного технологічного розвитку), системного-структурний метод — з метою визначення структури конкурентоспроможності, формування сучасної ресурсної бази національної конкурентоспроможності; класифікаційно-аналітичні методи аналізу.

Метою статті є аналіз теоретико-методологічних засад сучасного еко-

номічного розвитку, в першу чергу національної економіки з урахуванням трансформації технологічних укладів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У теоріях постіндустріалізму набувають специфічного трактування питання сутності, змісту, шляхів і методів соціально-економічних перетворень у національному і глобалізаційному масштабах, системних трансформацій у постсоціалістичних країнах, перехідного періоду до нової економічної системи та ін. Це одна з принципових відмінностей теорій постіндустріалізму, що накладає свій відбиток і на функції цих теорій. Серед найвідоміших представників даних теорій можна відзначити Дж. Гелбрейта, П. Дракера, Д. Белла, М. Кастельса, Ж. Еллюля, Т. Сакаїя. Серед українських учених — Ю.М. Пахомов, А.А. Чухно, О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко, А.С. Філіпенко та інші.

Французьким вченим А. Туреном в праці "Постіндустріальне суспільство" було визначено не проводити відмінності між соціально-економічними системами за віссю протиставлення різних типів власності й різних суспільних способів виробництва. Схожі думки визначені в працях Д.Белла, де автор запропонував так званий багатосуб'єктивний підхід до пояснення переходу від індустріального до постіндустріального суспільства та характеристики останнього. Основними вісями при цьому є розвиток науки і техніки, зміни структури виробництва і структури зайнятості, зміни соціальної структури, застосування знань, зміни відносин власності та ін.

Американським вченим М. Кастельсом у праці "Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура" відмінності відкладаються за іншою віссю — між до індустріальної епохою, індустріалізмом та інформаційною цивілізацією. Соціально-економічні зміни відбуваються у виробництві в застосуванні видів знання.

Певні відмінності у визначеннях постіндустріального суспільства, економіки знань як теоретичних конструкцій і реальності свідчать про дискусійність окремих проблем, пов'язаних зі становленням і розвитком постіндустріальної цивілізації. Настання постіндустріального етапу і відповідного суспільства характеризується процесом створення у сфері послуг все більшої частки ВВП і зосередженням у цій сфері людської активності все більшої частки зайнятих. У країнах з високим рівнем розвитку в структурі ВВП переважає третинний сектор, а вторинний представлений переробною промисловістю, тоді як частка первинного сектора є невеликою.

Проаналізувавши економічну літературу щодо питання індустріалізації, можна визначити такі напрями в поглядах щодо співвідношення інформаційного та постіндустріального суспільств:

— інформаційне суспільство — це певна частка постіндустріального суспільства (В. Іноземцев та ін.);

— постіндустріальне суспільство та інформаційне є взаємозамінними

чинниками (М. Коннорз та ін.);

— інформаційне суспільство є наслідком індустріального розвитку (Д. Белл, Дж. Мартін та ін.).

Цікавою є думка М. Кондратьєва, який пов'язує постіндустріальне суспільство не скільки зі змінами в технологіях, скільки з переходом до суспільства, що базується на постматеріальних, інформаційних засобах. Проте такого розвитку не досягла жодна країна світу.

Технологія як важливий елемент продуктивних сил завжди існує у певній суспільно-економічній формі, яка визначається панівними виробничими відносинами. Тому за всієї єдності технологічної й економічної складових суспільного виробництва між ними неминуче виникають невідповідності та суперечності. Накопичення капіталу і науково-технічний прогрес змінюють структуру капіталу, зростає технічна озброєність праці, а отже, змінюється технічна вартісна будова капіталу, що визначає тенденції норми прибутку до зниження. На цій основі виведено закони спадної продуктивності капіталу та ін.

Накопичення капіталу є процесом, що поєднує економічні та технологічні зміни. Оскільки технологічні зміни мають історично визначні межі та проходять цикли від наростання своєї ролі у розвитку економіки до її затихання при наблизненні до технологічної межі, то цим процесам відповідають процеси збільшення та зменшення віддачі. Глибина спаду виробництва, зниження продуктивності капіталу визначаються істотною мірою станом науково-технічного прогресу та ступенем використання його здобутків. Такі негативні процеси гостро постають за незмінного технічного базису. І навпаки, науково-технічний прогрес, застосування нової техніки забезпечує зростаючу віддачу.

Але і глибина спаду виробництва, і зниження продуктивності капіталу визначаються істотною мірою станом науково-технічного прогресу та ступенем використання його здобутків. Дуже гостро ці процеси виявляються за незмінного технічного базису. І навпаки, науково-технічний прогрес, застосування нової техніки забезпечують зростаючу віддачу. Особливо загострюється суперечність тоді, коли той чи інший технологічний уклад наближається до своєї межі, вичерпує свої потенційні можливості. Тому подолання цієї технологічної межі досягається переходом до якісно нової технології та технологічного укладу [10].

Особливості даних процесів виявляються в сучасному інформаційному господарстві. Адже інформація і знання як новий виробничий ресурс, який знімає питання проблем обмеженості, забезпечує зростання віддачі, реалізує дію закону зростаючої продуктивності. Д. Белл зазначає: "Заміна робітників машинами приводить до економії не лише праці, а й інвестицій, тому що кожна наступна одиниця капіталу більш ефективна і продуктивна, ніж попередня. А отже, на одиницю продукції потрібно менше витрат" [1].

Сучасне інформаційне суспільство

вносить зміни до характеру, технологічного й економічного розвитку. Індустріальній економіці властиві не лише закон спадної продуктивності капіталу, а й зростання ентропії при використанні речовини й енергії. Але це можливо, якщо техніко-економічний рівень виробництва залишається незмінним. Якісно нові технології вирізняються тим, що забезпечують раціональніше та ефективніше використання речовини й енергії, тому радикальні технології зрушення зумовлюють ресурсозабезпечення і тим самим зменшують ентропію виробничих систем. Одночасно це призводить до зростання норми прибутку, хоча потім знову можливе поступове її зниження протягом відносно довгого періоду.

Методологію технологічного розвитку країни чітко викладено в працях дослідника Т. Стоуньєра — "в аграрній економіці господарська діяльність була пов'язана переважно з виробництвом достатньої кількості продуктів харчування, а лімітуючим фактором звичайно була доступність доброї землі. В індустріальній економіці господарська діяльність була переважно виробництвом товарів, а лімітуючим фактором — частіше за все капітал. В інформаційній економіці господарча діяльність — це, головним чином, виробництво і застосування інформації з метою зробити всі інші форми виробництва ефективнішими і тим самим створити більше матеріального багатства. Лімітуючим фактором є наявне знання".

Повертаючись до теорії Белла, зазначимо, що ним була розроблена нова концепція секторної теорії, яка відокремлювала, крім третього, ще й четвертий і п'ятий уклади: для цього він скоротив третій сектор, обмеживши його транспортними та комунальними послугами, торгівлю, фінанси, страхування й операції з нерухомістю відніс до четвертинного сектора, а до п'ятиринного включив охорону здоров'я, освіту, відпочинок, урядові установи. Дана концепція Белла викликає багато суперечок в сучасному економічному науковому світі, проте її дослідження дає змогу визначити більш чітко технологічні уклади.

Незважаючи на такі суперечки, Белом сформульовано характер переходу від індустріальної до постіндустріального суспільства: нове суспільство не замщує індустріальне чи навіть аграрне, а дає новий аспект, в тому числі в галузі використання даних та інформації, які є необхідними компонентами суспільства, що ускладнюється. Таким чином, суспільно нічого не втрачає, а нарощує виробничий потенціал, переводить його на новий рівень розвитку. Перехід до постіндустріального суспільства не заперечує існування аграрного та видобувного секторів. Розвинута індустрія перетворює сільське господарство і добувні галузі на основі впровадження машинної техніки, комплексної механізації та автоматизації виробництва. Це дає змогу підвищити продуктивність праці та зменшити зайнятість у цій сфері, а вивільнену робочу силу перевернути в обробну промисловість.

Перехід на новий технологічний

спосіб виробництва супроводжується глибокими структурними змінами у секторах виробництва.

Цікавими є погляди Дж. Сака, який зазначає, що поділ праці світу за рівнем розвитку технологій більш глибокий, ніж ідеологічні відмінності. Менша частка планети, на якій проживає приблизно 15% її населення (розвинуті країни), забезпечує на практиці решту країн світу технологічними інноваціями. Друга частина, яка включає приблизно половину населення, здатна відтворювати ці технології. Решта планети, яку населяє приблизно третина її жителів, є технологічно відірваною — вона сама не створює інновації і не впроваджує іноземні технології.

Основні проблеми даних країн полягають у розповсюдженні інфекційних захворювань, низькій продуктивності сільського господарства та погіршенні навколишнього середовища. Відповідно технологічні зміни їм не під силу. Тому розвинуті країни перебувають на постіндустріальній стадії розвитку. В них панують інформаційно-інтелектуальні технології, зосереджена основна маса комп'ютерів, забезпечено високий рівень життя.

О. Тоффлер характеризує особливості сучасного суспільства наступним чином: "Суспільства першої хвилі" отримують енергію від живих акумуляторів — м'язові сили людини і тварин — або від сонця, вітру і води, товари звичайного виробництва виготовляються поштучно на замовлення, що значною мірою стосується і розподілу". Інакше кажучи, доіндустріальне суспільство характеризується і примітивним способом виробництва, і низьким рівнем виробництва, а отже, і відповідним умовами життя і праці. Абсолютно вірним є твердження Дж. Сака: "Розрив у технологіях подолати набагато складніше, ніж розрив у капіталі".

Економічні погляди Й. Шумпетера визначають елементи інституціоналізму і неокласичний напрям науки. В роботі "Теорія економічного розвитку" Шумпетер на протипагу Вальрасу досліджує не умови економічної рівноваги, а розробляє теорію економічного розвитку, в центрі яких є ті внутрішні фактори, які викликають економічний розвиток системи.

Особливий внесок Шумпетера в економічну теорію полягає в тому, що він досліджує фактори, які викликають рівновагу ринкової системи всередині. Цими внутрішніми факторами стають нові виробничі комбінації, які визначають динамічні зміни в економіці:

- створення нового продукту;
- використання нової технології виробництва;
- використання нової організації виробництва.

Виробництво, згідно вченню Шумпетера, не може існувати без постійних революційних змін в техніці і технології виробництва. Такі постійні інновації, які проводяться у виробничому процесі, є головним джерелом прибутку, якого не існує в ситуації виробництва. Прибуток можливий тоді, коли економіка знаходиться в постійному русі, в процесі динамічного розвитку.

Із новаціями зв'язує вчений і про-

блему циклічності: нововведення одного суб'єкта підприємницької діяльності призводять до впровадження інновацій іншими, а це, у свою чергу, — до зростання інвестицій і початку фази росту; після вичерпання потенціалу нововведень і зниження прибутків настає фаза занепаду. При цьому на даних "довгих" хвилях можливі короткохвильові коливання економічної активності. Коли з'являються нові ідеї, усе повторюється знову. Але "творче руйнування" циклічного руху — невід'ємна закономірність економічного зростання.

За оцінкою С. В. Мочерного, модель постіндустріального суспільства (А. Белл, Р. Арон) передбачає найважливіші структурні елементи постіндустріального суспільства за участю університетів, наукових інститутів та дослідницьких організацій, а матеріальні продуктивні сили перестають грати вирішальну роль. Влада зосереджується в руках учених. Методологічними вадами цієї теорії є, по-перше, характеристика суспільства лише з боку одного з елементів продуктивних сил, тобто науки; по-друге, ігнорування власності як визначального критерію класифікації суспільства і зведення її до юридичної фікції, до майнових прав; по-третє, значна відірваність від реалій практики, навіть у розвинених країнах світу, які на декілька десятиліть випереджають Україну за економічним потенціалом.

Загалом постіндустріальна економіка має особливості, що відрізняють її від індустріальної:

- підвищення оперативності прийняття рішень;
- посилення конкуренції на ринку інформаційних послуг;
- підвищення ролі інтелектуальної праці;
- рівність інформаційних можливостей великих, середніх і малих підприємств;
- застосування нових форм розрахунків та електронних платіжних систем;
- перехід на передачу інформації через телекомунікаційні мережі;
- переважна залежність продуктивності від використання досягнень науки і техніки, а також від якості інформації та менеджменту;
- перенесення уваги виробників і споживачів із матеріального виробництва на інформаційну діяльність;
- глобальний характер економіки, за якого капітал, виробництво, менеджмент, ринки, інформація і технології долають кордони.

Особливого загострення протилежності індустріальної та постіндустріальної цивілізації набувають у мовах ринкової трансформації економічних систем.

Політика технологічних укладів є провідником сучасних процесів постіндустріального суспільства. Перша хвиля (1770—1830 рр.) сформувала уклад, який ґрунтується на нових технологіях у текстильній промисловості та використанні енергії води. Цей період відзначається широким застосуванням парових двигунів і розвитком машинобудування.

Друга хвиля (1830—1880 рр.) позначилася механізацією виробництва практично всіх видів продукції, створенням мережі залізниць та морських шляхів. Економічними символами цього періоду були вугілля і транспортна інфраструктура.

Третя хвиля (1880—1930 рр.) базувалася на використанні в промисловому виробництві електроенергії, розвитку важкого машинобудування та електротехнічної промисловості на основі сталевого прокату, нових відкриттях у галузі хімії, становленні хімічної промисловості. То був період нафтового буму в США, створення потужного військово-промислового комплексу в Європі, широкого впровадження радіозв'язку і телекомунікацій. Починає розвиватися виробництво автомобілів та літаків, кольорових металів, алюмінію, пластмас, товарів тривалого користування. З'являються величезні фірми, картелі та трести. Дрібні компанії поглинаються великими, відбувається концентрація банківського і фінансового капіталів.

Четверта хвиля (1930—1980 рр.) характеризується становленням укладу, який базується на подальшому розвитку енергетики із використанням нафти, нафтопродуктів та газу, а також засобів зв'язку, нових синтетичних матеріалів. Це ера масового виробництва автомобілів, тракторів, літаків, різноманітних видів озброєнь, товарів тривалого користування, будівництва швидкісних автомагістралей, аеропортів. З'являються та інтенсивно поширюються комп'ютери і програмні продукти для них. Атом спочатку використовується у воєнних, а згодом і в мирних цілях. На ринку панує олігопольна конкуренція, утворюються транснаціональні корпорації.

П'ята хвиля, що почалася в середині 80-х років. ХХ ст., спирається на досягнення в галузі мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, генної інженерії, освоєння нових видів енергії, космічного простору, супутникового зв'язку тощо. Відбувається перехід від розрізнених фірм або навіть транснаціональних корпорацій до єдиної мережі компаній, що з'єднані електронними засобами зв'язку, тісно взаємодіють у галузях технології, контролю якості продукції, планування інвестицій.

Сьогодні все помітнішими стають ознаки наступних — шостого і сьомого — технологічних укладів. Шостий дає поштовх до нового етапу в розвитку медицини та біотехнологій, сьомий — до створення технологій "холодного термоядерного синтезу", що має докорінно змінити енергетичний потенціал земної цивілізації.

Розвиток кожного укладу сприяє сходженню цивілізації на новий, вищий рівень, що створює наступність в історичному процесі й значно збільшує економічні можливості суспільства. Істотно ускладнюючи економічні взаємозв'язки та посилюючи їхній нелінійний характер, технологічні уклади формують відповідну виробничу структуру, яка справляє визначальний вплив на процес матеріального виробництва і сферу послуг.

Перехідні процеси від одного технологічного укладу до іншого характеризуються сприятливою кон'юнктурою та високими темпами економічного ро-

сту. Перехід від однієї технології до іншої не є поступовим і неперервним. На думку американського дослідника Р. Фостера, нові технології — це раптовість, а не запрогнозований процес, це розрив, а не поступовість. Р. Фостер вводить поняття технологічного розриву, який знаменує перехід від однієї технології до іншої, а розвиток кожної технології характеризується за допомогою логістичної S-подібної кривої, яка виступає як основний аналітичний засіб. S-подібна крива відображає залежність між витратами, пов'язаними з розробкою нової технології чи новою продукту, та результатами, одержаними від укладених коштів.

Як свідчать прогнози вчених [8], у п'ятому технологічному укладі, початок якого припадає на 90-ті роки ХХ ст., і ядром якого, як уже зазначалось, є електронна промисловість, волоконно-оптична техніка, біотехнологія, генна інженерія, космонавтика, передбачається індивідуалізація виробництва, задоволення потреб і бажань як окремої людини, так і суспільства в цілому, повне розуміння феномена духовного життя, яке буде контролюватися на базі так званої психонетики. Це все відчинить двері в нову епоху до "натурального, природного" неконтрольованого суспільства, де назавжди зникне боротьба за виживання та панування над собою подібними.

Аналіз сучасного інноваційного розвитку свідчить про прискорення змін у промисловості — технології, структури, масштабах, територіальному розміщенні й організації виробництва, а також у співробітництві країн світу, загальною формою якого стає міжнародний трансфер технологій. Країни обмінюються інноваціями в процесі проведення міжнародних конференцій, семінарів, виставок. Під час обговорення та обміну думками, досвідом між науковцями інновації набувають нового змісту, більшої сили і ваги в суспільстві, охоплюють більші території та галузі науки. Виникають умови створення єдиного світового ринку науково-технічних знань і новітніх технологій (завдяки Інтернету) як нового економічного ресурсу.

Слід зазначити, що в цих умовах відбулась принципова переоцінка ролі "людського чинника". Саме сучасні інноваційні зміни пов'язані з творчістю, інтелектом, знаннями, новаторством людини як основного носія інноваційних ідей.

Сьогодні в Україні за таким показником, як випуск продукції, вищі технологічні уклади — 5-й та 6-й — становлять близько 4%, причому 6-й технологічний уклад, що визначає перспективи високотехнологічного розвитку країн у майбутньому, у нашій країні майже відсутній (менше 0,1%). Близько 58% виробленої продукції припадає на найнижчий, 3-й технологічний уклад (технології промисловості будівельних матеріалів, чорної металургії, суднобудування, оброблення металу, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості) та 38% — на 4-й. За показником фінансування науково-технічних розробок склалася така ситуація: майже 70%

коштів сьогодні поглинає 4-й і лише 23% — 5-й технологічний уклад. Інноваційні витрати розподіляються таким чином: 60% — 4-й технологічний уклад і 30% — 3-й (сумарно — 90%), а 5-й становить лише 8,6%. Стосовно інвестицій, які, власне, і визначають майбутнє на найближчі 10—15 років, маємо такі пропорції: 75% спрямовуються у 3-й технологічний уклад і лише 20% та 4,5% — у 4-й і 5-й технологічні уклади відповідно. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переозброєння та модернізація) 83% припадає на 3-й технологічний уклад і лише 10% — на 4-й.

Наведені дані свідчать про надзвичайно загрозливу картину, що спостерігається в економіці України, оскільки сьогодні складається майбутня структура випуску продукції, де домінуватиме 3-й технологічний уклад.

Водночас у країнах — світових лідерах технологічного прогресу нині розвиваються:

— галузі 6-го технологічного укладу — біотехнології, зокрема клітинна біологія; аерокосмічна промисловість; нанотехнології; нові матеріали; оптоелектроніка; системи штучного інтелекту; мікроелектроніка; фотоніка; мікросистемна механіка; інформаційні супермагістралі; програмне забезпечення і засоби імітації; молекулярна електроніка; системи управління персоналом;

— галузі 5-го технологічного укладу — фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість.

Отже, очевидно, що пріоритети, які фактично сформувалися в Україні в останні десятиліття, не відповідають тим, що поширені у світі. Стосовно країн колишнього "соціалістичного табору" наведемо такі дані. У 2003 р. серед 31 країни цієї групи тільки у 12-ти обсяг ВВП досяг як перевищив рівень 1990 р. Це країни Європи — Албанія, Польща, Румунія, Словаччина, Чехія, Словенія, Угорщина, Хорватія та Азії — В'єтнам, Китай, Камбоджа, Лаос. Лідером за темпами росту є В'єтнам, ВВП якого за 10 років зріс майже в п'ятеро. Відтак, підтверджується можливість реалізації стратегії прориву в соціально-економічному розвитку перехідної країни. "Лідером" за темпами падіння є Молдова, ВВП якої за цей самий період зменшився у 8 разів.

Реальна стратегія економічного прориву України може базуватися на прискореному розвитку тих вітчизняних виробництв, які довели конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках. Збільшення податкових надходжень від таких підприємств дозволить сформувати фінансово-бюджетну основу державної підтримки наукомістких виробництв 5-го та 6-го технологічних укладів.

Проаналізувавши динаміку сучасних цивілізаційних структур, доходимо висновку, що будь-яка країна здатна втриматися на чільному місці в цивілізаційному процесі, якщо забезпечить зростання ВВП не менш ніж на 70% за 10 років. Для того, щоб златати негативні тенденції відставання від світової економіки, Україні треба щонайменше подвоювати ВВП кожні 8—10 років.

ВИСНОВКИ

Останнє десятиріччя ХХ століття характеризувалося значними змінами у світовій економіці. Нова фаза науково-технічної революції та інтернаціоналізації потоків капіталу трансформувала головні моделі економічного розвитку. Цільовою моделлю, яку намагається впровадити більшість країн, є економіка зростання. Але на цей час такі показники, як динаміка інновацій, обсяг інвестиційних потоків, поступилися місцем у рейтингах економічних оцінок факторам технологічної швидкості і концентрації, що визначають ступінь високотехнологічності зростання сучасної економіки. У світі відбувається не просто поступовий еволюційний перехід до нового економічного укладу, а глобальна неоекономічна революція, зумовлена технологічними, фінансовими та екологічними змінами, переходом на новітні ринковоємні, високопродуктивні та гнучкі види виробництва, що свідчить про домінування у світі гуманітарної економіки.

Наприклад, уже зараз такі країни, як Норвегія, Канада, Німеччина, Ірландія та Австрія, переорієнтували свою економіку на створення і використання сучасних знань, що більш ніж на 50% забезпечує зростання національного багатства. Найстабільніше підвищення науково-технічного потенціалу демонструють США: загальні витрати на НДДКР за останні роки становлять тут у середньому 220,6—225,0 млрд доларів на рік. За рівнем інтернаціоналізації перше місце сьогодні посідають Ісландія (44,6%), Швеція (40,4%), Норвегія (36,2%) та США (21%). Зі 100 компаній, що мають найвищі світові економічні індекси, 99 працюють у галузі Інтернету та фармакології. В Україні налічується від 20000 до 70000 користувачів Інтернету. Але за останні роки виділення коштів на науку скоротилося з 3,5% ВВП до 0,15%, а загальна кількість наукових кадрів зменшилася протягом 1991—1999 рр. більш як удвічі. Технологічна різноукладність вітчизняної економіки, наявність різних техно-економічних секторів, ринкових і галузевих сегментів — особливість перехідного етапу її розвитку у технологічному і структурному вимірах. Наслідки застосування "наздоганяючої" моделі значною мірою зумовили змішаний характер техно-економічної моделі української економіки, де існують сектори різної конкурентоспроможності: для деяких з них характерна низька конкурентоспроможність галузей і технологій масового використання; для других — значний потенціал перспективних напрямів фундаментальних і прикладних досліджень у ряді виробництв; для третіх — великі експортні можливості традиційно-індустріальних і сировинно-транзитних галузей.

Нині в Україні розпочався новий етап економічної трансформації, точкою відліку якого стало підключення країни до процесів глобалізації. За таких умов наздоганяючі та мобілізаційні стратегії економічного зростання, що домінують у другому і тре-

тому укладах, стали неефективними. Виникла необхідність переформулювання основних завдань розвитку з метою адаптації національної специфіки країни до нових глобальних умов. Тобто для п'ятого технологічного укладу слід знайти нову модель національного економічного зростання з урахуванням інноваційної стратегії.

Загалом на фоні стрімкого зростання значущості інформаційної складової зменшується вагомість індустриальних форм організації економіки. Новітні технології дають унікальну можливість країнам з обмеженими ресурсами "перестрибнути" цілі цикли промислового розвитку, які ще кілька років тому треба було пройти, щоб досягти сьогоднішнього рівня економічного розвитку західного суспільства.

Якщо ХХ ст. було епохою галузей, котрі базувалися на використанні природних ресурсів і ефективних технологій, то у ХХІ пануватимуть "штучні інтелектуальні галузі", економіка інтелектуальних активів, головним чинником розвитку яких є не виробництво та впровадження, а наявність ідеї, проекту, програми. Для України необхідно не тільки утвердження галузей глобальної економіки як домінуючих сегментів національного розвитку, а й визначення оптимальної довгострокової стратегії економічного розвитку держави. Глобалізаційні процеси характеризуються широким діапазоном безпосереднього впливу на економіку та її результативність. Також масштабні суспільні трансформації пов'язані з глобальною конкуренцією і конкурентоспроможністю.

Література:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: пер. с англ. / Под ред. В.А. Иноземцева. — М., 1999.
2. Бредво Т.В. Глобализация мировой экономики. — Ростов н/Д: Феникс, 2008. — 311 с.
3. Вітлицький В.В. Моделювання економіки: навчальний посібник. — 2-ге вид., без змін. — К.: КНЕУ, 2007. — 408 с.
4. Моделі ендогенного зростання економіки України/ За ред. д-ра екон. наук М.І. Скрипченко. — К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. — 576 с.
5. Методологія наукових досліджень в парадигмі синергетики: монографія / Є.І. Ходаківський, В.К. Данилко, Ю.С. Цал-Цапко. — Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2009. — 304 с.
6. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження. — Л., 2003.
7. Нижник В.М., Ніколайчук М.В. Економічна безпека України в системі євроатлантичних інтеграційних процесів: навч. посібник / В.М. Нижник, М.В. Ніколайчук. — Хмельницький: ХНУ, 2008. — 439 с.
8. Ойкен В. Основи національної економіки. — М., 1996.
9. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. — К.: Знання, 2007. — 607 с.
10. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. сучасні економічні теорії: підручник — К.: Знання, 2007. — 878 с.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2009 р.